

09. De Middelste Bonte Specht (*Dendrocopos medius*) in Limburg: een nieuwe broedvogel of een nieuw ontdekte broedvogel?

Jan STEVENS, Weyerstraat 49, B-3570 Alken, Jan GABRIËLS, Echellaan 12, B-3740 Bilzen, Dirk OTTENBURGHS, Herenstraat 6A, B-3830 Wellen, Karel SAUWENS, Hoogdorp 34 bus 6, B-3570 Alken
Foto's: Rudy PETITJEAN

De Middelste Bonte Specht (*Dendrocopos medius*) is sinds enkele jaren aan een merkwaardige opmars bezig in Limburg. Tot voor kort kenden vele vogelaars de soort enkel van excursies in het buitenland of in de Ardennen. Daar is deze soort reeds wijd verspreid en in het voorjaar behoorlijk opvallend. Toch dat lijkt hij ongemerkt in de Limburgse bossen te zijn binnengedrongen. Dit artikel geeft het relaas van wat we over het voorkomen van deze mysterieuze specht in onze provincie op basis van toevallige waarnemingen en gerichte inventarisaties weten.

Inleiding

Reeds in 1997 werd de Middelste Bonte Specht gesignaleerd in Limburg. Merkwaardig genoeg had zich een exemplaar dood gevlogen tegen een raam van het toenmalige Limburgs Universitair Centrum in Diepenbeek (Symens, 1997). De Smet *et al.* (1999) maakten melding van dit exemplaar en eentje uit Voeren (Teuven). Volgens het Belgisch Avifaunistisch Homologatiecomité waren deze exemplaren de eerste gehomologeerde voor Vlaanderen sinds het territoriaal paar in Munte (Oost-Vlaanderen) in 1982 werd ontdekt. Bovendien vermeldt het artikel dat deze soort "in Limburg beslist over het hoofd wordt gezien" (De Smet *et al.*, 1999). In de tweede helft van de jaren negentig verbleef een koppel gedurende meerdere winters in Pulderbos (Antwerpen) (Vermeersch, 2004). Een territoriaal mannetje werd in 1998 vastgesteld in het Meerdaalwoud en in 1999 waren er zelfs 2 territoria (Schmitz *et al.*, 1999). Het eerste zekere broedgeval werd eveneens opgetekend in het Meerdaalwoud in 2000 (Menten, 2003). In de periode 2000-2002 leek de soort zich uit te breiden met toenemende aantallen in het Meerdaalwoud en met de ontdekking van vestigingen in de Voerstreek en het Zoniënwoud (Menten, 2003; Vermeersch, 2004).

De eerste territoria van de Middelste Bonte Specht in Nederlands-Limburg werden in de tweede helft van de jaren negentig geregistreerd en sindsdien was de soort er voortdurend aanwezig (Bakhuizen, 2006).

De drukke activiteiten van de Limburgse vogelaars in functie van de Vlaamse BroedvogelAtlas lieten niet toe veel gericht zoekwerk te verrichten in de beginjaren van het nieuwe millennium. Maar een aantal territoria die in 2002 werden ontdekt tijdens de atlasinventarisaties in Voeren, lieten vermoeden dat de soort zich verder aan het installeren was in de provincie. Dit werd in 2004 in Voeren niet alleen bevestigd, maar ook werden er verschillende nieuwe territoria gelokaliseerd. In 2006 werd dan een grootscheepse zoektocht opgezet, vooral in Voeren en Haspengouw.

Waar de zoektocht zich diende af te spelen, was duidelijk. De Middelste Bonte Specht is immers een uitgesproken bosvogel. Volgens Vermeersch (2004) en Moreau (2006) vertoeft hij liefst in oude structuur- en lichtrijke loofbossen. Bomen met een ruwe schors zoals Zomereik, Wintereik, Ruwe iep, Zwarte els en Ruwe berk verdienen de voorkeur, maar ze foerageren ook op Haagbeuk, Beuk en Gewone es. De grootste aantallen treft men aan in zuivere loofbossen (waarbij de hoogste densiteiten voorkomen in eiken-haagbeukenbossen). Gemengde bossen worden niet gemeden op voorwaarde dat er een belangrijke fractie oude loofbomen en staand dood hout (ook dode zijtakken) aanwezig is.

Methode

Alle toevallige losse waarnemingen her en der, zowel in de winterperiode als in het broedseizoen, werden bijeen gebracht. Daarnaast vroegen we medewerkers actief te gaan zoeken naar territoria en zekere broedgevallen, volgens de methode en richtlijnen van SOVON (Van Dijk, 1996). De meeste waarnemers maakten daarenboven gebruik van geluidsopnamen (playbackmethode) om de efficiëntie van de inventarisaties te optimaliseren. Het afspelen van geluiden werd tot een minimum beperkt om de vogels niet meer dan noodza-

kelijk te storen. Voor de interpretatie van de gegevens gebruikten we eveneens de SOVON-criteria. In tegenstelling tot de situatie in het Meerdaalwoud (Moreau, 2006) waren de eerst ontdekte Middelste Bonte Spechten in Voeren en deze van Haspengouw zeer weinig vocaal. Het is mogelijk dat ze hierdoor gemakkelijk over het hoofd werden gezien.

In het begin van 2006 werden voor gericht onderzoek naar deze soort in Voeren en Haspengouw alle potentiële biotopen verdeeld onder heel wat medewerkers (Tabel 1).

Resultaten

Tabel 1 geeft een overzicht van alle waarnemingen van Middelste Bonte Spechten in Limburg evenals de locaties die in het kader van de systematische census werden onderzocht maar geen Middelste Bonte Spechten opleverden. Figuur 1 geeft de kilometerhokken waarin waarnemingen van de Middelste Bonte Specht werden gedaan, waar territoria van de soort werden ontdekt en waar intensief werd gezocht maar de soort niet werd gevonden.

Losse waarnemingen

Uit de literatuur blijkt dat de soort reeds in 1997 in de provincie werd waargenomen. Op 8 januari werd in Teuven een exemplaar gevonden door R. Felix en gefotografeerd door K. Lemmens. Op 4 juli determineerden Mischa Indeherbergh en Carlo Vanderydt een juveniel exemplaar dat als raamslachtoffer aan zijn einde kwam op de universitaire campus in Diepenbeek. De soort was dus aanwezig in de provincie, maar werd niet als territoriumhouder of broedvogel opgemerkt. In de jaren nadien, tot 2002, werd de soort niet meer in de provincie waargenomen. Vanaf 2002 zijn er broedgevallen in Voeren (zie later). Maar daarbuiten werden tot 2005 enkel toevallige waarnemingen gemeld. Dit lijkt er op te wijzen dat ze niet of in zeer lage aantallen en/of weinig opvallend aanwezig waren. Dit laatste wordt bevestigd door een waarneming in de Vallei van de Ziepebeek (Lanaken) in de zomer van 2004. Op 15 maart 2005 was er een waarneming aan de Katershoeve (Hechtel). In 2005 was er één territorium in Bokrijk (Genk) (zie later). In het najaar van 2005 was er een waarneming in het Hobos (Overpelt). Winterwaarnemingen waren er in het Parkbos van het Sint-Gerardusinstituut (Diepenbeek) en in Bokrijk (Genk). In de winter en het voorjaar 2006 nam het aantal waarnemingen toe. Op 24 januari 2006 was er een waarneming in Caestert (Kanne). Op 26 januari 2006 werd een Middelste Bonte Specht gevonden in de Winterslagstraat in Genk. Hij werd met een ernstige hersenschudding binnengebracht in het Natuurhulpcentrum van Opglabbeek en overleed er jammer genoeg aan de opgelopen kwetsuren. In het voorjaar waren er (buiten de territoria-locaties, zie later) waarnemingen op de Averbode Heide (Tessenderlo), in het Kamp van Beverlo (Leopoldsborg), het Heike (Heers), het Belle-Vue bos (Kortesseem), Voort (Borgloon), Heks (Heers) en Blekkenberg (Alken). In het najaar van 2006 waren er waarnemingen in de Uiterwaarden van Geistingen en op de Mechelse Heide (Maasmechelen).

Broedgegevens Voeren

Voortgaande op de uitgesproken habitatvoorkeur werd in 2002 en 2004 in Voeren in een aantal bossen systematisch naar de soort gezocht. En met succes: in 2002 werden in het Veursbos en het Teuvenbos 3 territoria gelokaliseerd. In 2004 werden dezelfde bossen gecontroleerd. De aanwezigheid van de territoria van 2002 werd bevestigd. Tevens werden 2 extra territoria ontdekt in het Veursbos. Het Vrouwenbos (Sint-Pieters-Voeren) en Obsinnich

Tabel 1. Overzicht van alle waarnemingen van Middelste Bonte Specht in Limburg.

De locaties waar geen waarneming vermeld wordt, werden wel onderzocht op de aanwezigheid van Middelste Bonte Specht.

Jaar	Gemeente	Plaats	Waarneming	Waarnemers
1997	Voeren	Teuven	08-jan-97	R. Felix, K. Lemmens
	Diepenbeek	Universiteit Hasselt	04-jul-97	Mischa Indeherberg, Carlo Vanderydt
2002	Voeren	Veursbos	1 territorium	Jan Gabriëls, Jos Rutten
	Voeren	Veursbos	1 territorium	Jan Gabriëls, Jos Rutten
	Voeren	Teuvenbos- Gievelde	1 territorium	Jan Gabriëls
2003	/	/	/	/
2004	Voeren	Veursbos	02-mrt-04	Yvon Princen
	Voeren		04-apr-04	Yvon Princen
	Voeren	Veursbos	2 territoria	Jan Gabriëls en Frans Baert
	Voeren	Teuvenbos- Gievelde	1 territorium	Jan Gabriëls
	Voeren	Veursbos	2 territoria	Jan Gabriëls
	Voeren	Vrouwenbos	1 territorium	Jan Gabriëls
	Voeren	Obsinnich	3 territoria	Geert Beckers e.a.
	Lanaken	Vallei van de Ziepbeek	1 ex	John en Paul Wouters, Peter Nijskens
2005	Hechtel	Katershoeve	15-mrt-05	Krista Bovens, Hanne Van Den Bosch
	Genk	Bokrijk	1 territorium	Jan Stevens
	Overpelt	Het Hobos	09-sep-05	Leon Janssen
	Voeren		09-okt-05	Dominique Verbelen
	Genk	Bokrijk	21-dec-05	Jan Stevens
	Diepenbeek	Sint-Gerardus	winterwaarneming	Raymond Claes
2006	Kanne	Caestert	24-jan-06	Joost Dewyspelaere
	Genk	Waterschei	26-jan-06	Natuurhulpcentrum Opglabbeek
	Tessenderlo	Averbode Heide	03-mrt-06	Willy Vanwesemael
	Voeren	Gulpvallei	04-mrt-06	Joachim Bertrands, Tine Pattyn
	Leopoldsburg	Kamp van Beverlo	einde mrt	Jean Van Wetswinkel
	Voeren	Kattenrot	1 territorium	Peter en Jan Gabriëls
	Voeren	Hellingbos Snouwenberg	1 territorium	Bart Gabriëls, Steven Van Gompel
	Voeren	Hoogbos	3 territoria	Joachim Bertrands, Ruben Evens, Bart Mulkens
	Voeren	Broekbos	/	Dries Damiaens, Bart Hilven, Tine Pattyn
	Leopoldburg	Park	/	Leon Janssen
	Helchteren	Schietveld Helchteren	/	Leon Janssen
	Riemst	Overbos	2 territoria	Jan en Leen Gabriëls
	Dilsen-Stokkem	Saenhoeve-De Litzberg	/	Peter en Jan Gabriëls
	Dilsen-Stokkem	Dilsenbos	/	Peter en Jan Gabriëls
	Maasmechelen	Kasteelpark Vilain XIII	/	Tine Pattyn
	Bilzen	Munsterbos	1 territorium	Karel Sauwens, Jan Gabriëls
	Bilzen	Groenendaal	1 territorium	Karel Sauwens
	Sint-Truiden	Nieuwenhoven	/	Peter Bellen
	Sint-Truiden	Nieuwenhoven-Vetweide	1 territorium	Jan Stevens
	Alken	Kluisbos	1 territorium	Jan Stevens
	Genk	Bokrijk	1 territorium	Jan Stevens
	Heers	Hornbos	1 territorium	Yvon Princen
	Heers	Heike	1 ex	Yvon Princen
	Sint-Truiden	Zwartaardebos	1 territorium	Rudy Petitjean, Josette Moria
	Sint-Truiden	Mielenbos	/	Stijn Raymaekers
	Sint-Truiden	Kerkom	/	Rudy Petitjean
	Alken	Eikenbos	/	Jan Stevens
	Wellen	Ulbeek	/	Stijn Raymaekers
	Wellen	Kasteel Trokkaart	/	Dirk Ottenburghs
	Alken	Groot Peteren	/	Pierre Vandersmissen
	Diepenbeek	Nietelbroeken	/	Alfons Cools
	Kortesseem	Belle-vuebos	1 ex	Pierre Vandersmissen, Dirk Ottenburghs
	Kortesseem	Jongebos	1 territorium	Alfons Cools, Dirk Ottenburghs
	Borgloon	Rullingen	/	Dirk Ottenburghs
	Borgloon	Voort - Tornaco	1 ex	Eric Decock, Jean Vanwinkel, Jan Bogaert
	Heers	Heks	1 ex	Eric Decock, Jean Vanwinkel, Jan Bogaert
	Tongeren	Kolmont	1 territorium	Kristof Odeur, Fabrizio Carlucci
	Hoeselt	Wijngaardbos	/	Eddy Colson
	Riemst	Grootbos	/	Eddy Colson
	Alken	Blekenberg	1 ex	Albert Put
	Bree	Mariahof	1 territorium	Patrick Hermans
	Geistingen	uiterwaarden	06-sep-06	Miel Opendacker
	Maasmechelen	Mechelse Heide	13-sep-06	Tine Pattyn, Michel Talaska, Els Wolfs

(Remersdaal) leverden samen 4 nieuwe territoria op. Dit bracht het totale aantal in Voeren in 2004 op 9. In 2006 organiseerde Karel Sauwens, samen met Jong Vogelkijkend Limburg, het onderzoek naar de Middelste Bonte Specht in het westelijke deel van Voeren. Dit resulteerde in 5 nieuwe territoria verdeeld over Kattenrot, Snouwenberg en Hoogbos ('s Gravenvoeren). In het Broekbos werden (tijdens een eenmalig bezoek) geen territoria aangetroffen. De soort heeft zich allicht nog niet in alle bossen gevestigd. Bovendien bestrijken de bezette territoria slechts een kleine fractie van de uitgestrekte bossen van Voeren. Er lijkt dus nog heel wat plaats voor bijkomende territoria. Vermits in de loop der jaren niet alle bossen systematisch zijn onderzocht, en gezien de territoria die in verschillende jaren werden gecontroleerd, ook in die jaren telkens aanwezig waren, denken we de aantallen territoria in de verschillende bossen te mogen optellen om tot het totaal aantal territoria in 2006 te komen. Zodoende zouden er in 2006 in Voeren minstens 14 territoria aanwezig geweest zijn.

Broedgegevens Haspengouw

Gestimuleerd door de toenemende aantallen territoria in Voeren in de jaren 2002-2004 zette de Vogelwerkgroep Fruitstreek in 2006 een grootscheepse inventarisatie in Haspengouw op. Ottenburghs (2006) geeft een gedetailleerd overzicht van de waarnemingen. Hij komt tot het besluit dat er in de bossen van de Fruitstreek (4 à 5) 5 territoria aanwezig waren: Nieuwenhoven (Sint-Truiden), Kluisbos (Sint-Truiden), Zwartaardebos (Sint-Truiden), Hornebos (Heers) en Jongenbos (Kortesseem).

Jammer is dat tijdens deze inventarisatie op verschillende andere plaatsen te weinig waarnemingen werden verricht om tot een territorium te kunnen besluiten. Deels omdat er te weinig inventarisatiebezoeken werden gebracht (minstens op 5 plaatsen), deels omdat slechts één waarneming van Middelste Bonte Spechten kon worden verricht (op 3 plaatsen). Met een grondiger inventarisatie zouden wellicht meer dan 10 broedlocaties zijn opgetekend. Aanvullend op deze actie van de Vogelwerkgroep Fruitstreek werd de Middelste Bonte Specht in 2006 ook gehoord en waargenomen in het Kolmontbos (Tongeren). Bij deze territoria van de Fruitstreek moeten de twee van het Overbos (Riemst) worden gerekend.

Dit brengt het aantal geregistreerde territoria in Haspengouw in 2006 op 8. Hoewel het er in werkelijkheid misschien een 13-tal waren. Daarnaast werd vastgesteld dat in een aantal, op het eerste gezicht geschikte, bossen geen Middelste Bonte Spechten werden aangetroffen. Blijkbaar is er zoals in Voeren nog heel wat potentieel broedgebied voor deze nieuwe spechtensoort in Haspengouw.

Broedgegevens in het overgangsgebied Kempen-Haspengouw

In het overgangsgebied Kempen-Haspengouw werden ook 2 territoria ontdekt, namelijk in het Munsterbos en Groenendaal (Bilzen).

Broedgegevens in de rest van de provincie

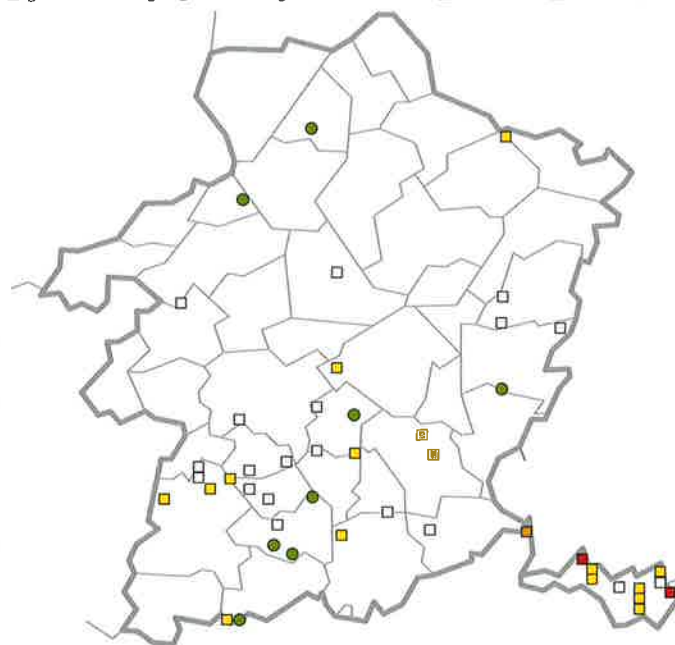
In Bokrijk werd in het broedseizoen van 2005 meerdere malen een territoriaal mannetje gehoord. Bij gebrek aan waarnemingen van een vrouwtje of nestinicerend gedrag kon niet tot een zeker broedgeval worden besloten. Dit is de eerste waarneming van territoriaal gedrag van de soort in Limburg buiten Voeren en Haspengouw. In de winter van 2005-2006 werd hier de aanwezigheid van de Middelste Bonte Specht met enkele zichtwaarnemingen bevestigd.

In 2006 werd in de rest van de provincie niet zo systematisch gezocht als in Voeren en Haspengouw. Op de locatie in Bokrijk werd nu wel een zeker broedgeval vastgesteld. In Bree vloog zich een Middelste Bonte Specht dood tegen een venster van het natuurdomein Mariahof bij achtervolging van 1 exemplaar door 2 andere. Het was reeds laat op het seizoen zodat geen verdere zoekactie werd verricht (pers.med. Patrick Hermans). Allicht mag deze waarneming

Figuur 1. Verspreidingskaart van alle waarnemingen van Middelste Bonte Specht in Limburg. Per km-hok wordt de hoogste waarnemingscategorie weergegeven.

□ geen waarneming ● waarneming ■ 1 territorium ■ 2 territoria ■ 3 territoria

toch als een territoriumindicatie worden aangerekend. Het aantal ontdekte territoria buiten Voeren en Haspengouw blijft in 2006 dus beperkt tot 2.

Bespreking

Het aantalverloop

Figuur 2 geeft het aantal gekende territoria in Limburg in de loop der jaren. Is deze trend ook een goede weergave van de werkelijkheid? Op het eerste gezicht lijkt de kans klein. Het is onwaarschijnlijk dat de Middelste Bonte Specht niet aanwezig was in de bossen in Voeren die nog niet werden onderzocht in 2002 of 2004. Het is tevens onwaarschijnlijk dat hij in 2006 op diverse plaatsen in Haspengouw werd gevonden en hij op geen enkele plaats aanwezig zou geweest zijn in de jaren voordien, jaren waarin geen systematische inventarisaties werden verricht. Bovendien wijzen de inventarisaties in 2006 er duidelijk op dat de soort zeer onopvallend kan aanwezig zijn en dat ze zeker zonder play-back stimulatie kunnen worden gemist bij gewone standaard inventarisaties. Het is dus aannemelijk dat de toename van het aantal territoria in Limburg in werkelijkheid wat vroeger plaats had dan uit deze grafiek blijkt.

Anderzijds merkt Bakhuizen (2006) op dat in Nederlands Limburg in 2006 een grote doorbraak plaatshad van de Middelste Bonte Specht als territoriumhouder. Aldaar werd de soort reeds langer (sinds 1994) nauwgezet opgevolgd. Onze Nederlandse collega's kunnen dus allicht met meer zekerheid stellen dat de "grote doorbraak" in werkelijkheid in 2006 plaatshad en dat het geen waarnemingsartefact is.

Interessant is tevens de melding van Janssen (1997) van een recordinflux van Middelste Bonte Spechten in Nederland in het najaar van 1996, wat resulteerde in elf territoria in 1997. Misschien moeten de twee eerste waarnemingen in 1997 in Voeren en Diepenbeek ook in dit kader worden gezien. Bovendien vermelden Vermeersch *et al.* (2006) dat bij het Vlaamse Bijzonder Broedvogelproject (BBV) in de winter 2005-2006 en het daaropvolgende voorjaar een spectaculair groot aantal waarnemingen werd doorgegeven. Op maar liefst 55 locaties verscheen de Middelste Bonte Specht voor het eerst. En dit tegenover 10 waarnemingen in 2004 (waarvan 2 in Voeren). In nagenoeg alle Vlaamse Bijzondere Broedvogelregio's werden waarnemingen verricht van vaak solitaire, maar ook dikwijls gepaarde exemplaren. De gegevens van de winters 1996-1997 in Nederland en 2005-2006 in Vlaanderen laten vermoeden dat de Middelste Bonte Specht in onze streken in de winter plots in grote aantallen kan voorkomen ("influxen") met blijkbaar de vestiging van een aantal koppels als gevolg in het volgende voorjaar. Bakhuizen (2006) spreekt van een schoksgewijze vestiging van de soort na invasieachtig optreden in de voorgaande herfst en winter. Gelijkaardige verschijnselen werden vastgesteld in Rusland en Zweden (Cramp, 1985).

De vraag blijft in hoeverre het groot aantal territoria dat we in Limburg in 2006 vaststelden, deel uitmaakt van de in Nederland vastgestelde "spectaculaire

doorbraak" van territoriumhouders. Of is de toename een gevolg van de intensievere inventarisatie in 2006? Het lijkt er op dat we door een gelukkig toeval juist op het goede moment, namelijk het jaar van een "schoksgewijze toename", de intensievere inventarisatie hebben opgezet.

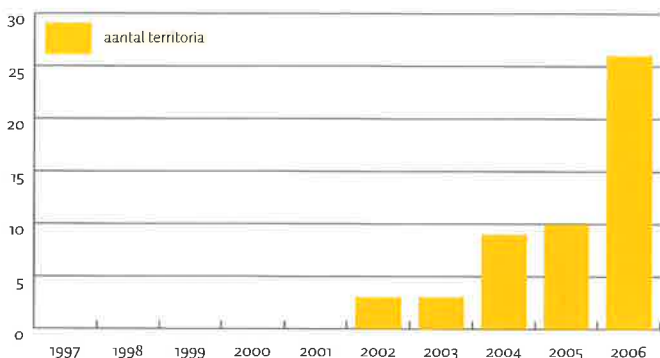
We kunnen in elk geval stellen dat de Middelste Bonte Specht anno 2006 met 26 gelokaliseerde territoria zich stevig als broedvogel heeft gevestigd in Limburg, met een duidelijk zwaartepunt in Voeren, een wijd verspreid areaal in Haspengouw en het overgangsgebied Kempen-Haspengouw en slechts enkele territoria in de Kempen. Dit met enig voorbehoud tengevolge de ongelijke inventarisatie-inspanning in de verschillende regio's. We hebben goede hoop dat de soort voor langere tijd in de provincie zal blijven broeden. Na de influx van de winter 1996-1997 in Nederland bleef de soort er immers ook als broedvogel aanwezig.

Verspreiding en plaatskeuze

Uitgaande van de gekende habitatvoorkeur van de Middelste Bonte Specht is de verdeling van de territoria over de provincie niet verrassend. Voeren kent een voor Vlaanderen ongeëvenaarde concentratie van schitterende hellingbossen van het Eiken-beuken- en het Eiken-haagbeukentype. De loofbossen van Haspengouw zijn Eiken-haagbeukenbossen en/of Zure eikenbossen. Ze zijn dus kwalitatief zeker geschikt.

Opmerkelijk is dat zowel in Voeren als in Haspengouw in een aantal grotere boscomplexen de soort (nog) niet werd ontdekt en dat daarentegen enkele kleinere loofhoutbossen in Haspengouw wel werden uitgekozen. Hierbij past vooreerst de kanttekening dat de inventarisatiegegevens misschien nog niet volledig zijn. Misschien zijn enkele grotere boscomplexen toch bezet maar werden de territoria nog niet ontdekt. Alleszins worden enkele kleine (20-tal ha) geïsoleerde bossen (vb. Hornebos, Kluisbos) bewoond, of kleinere bosjes (<5 ha) in de buurt van een aaneengesloten boscomplex van een paar honderd hectaren (vb. Nieuwenhoven). Heel wat van de territoria in de grotere boscomplexen liggen aan de rand ervan (vb. Hoogbos, Snouwenbos, Gievelde, Obsinnich, Jongenbos). Enkele territoria liggen in erg open parkgebied (vb. Bokrijk, Duras). Het territorium in Kluisbos ligt exact in het stuk waarin enkele jaren geleden drastisch werd gekapt en momenteel slechts een zeer ijle boometage van vooral Zomereiken overblijft. We hebben in elk geval de indruk dat de Middelste Bonte Specht in Haspengouw niet de kern opzoekt van grote boscomplexen, maar ijle of aan de rand gelegen plekken. In Voeren zijn de meeste hellingbossen ijle, open lichtrijke bossen en hier zit de Middelste Bonte specht zowel aan de rand als verder in het bos. Dit is in overeenstemming met de literatuur die zegt dat de soort een voorkeur heeft voor ijle, open bossen (o.a. Cramp, 1985). Zodra met grotere zekerheid de exacte populatie in kaart is gebracht, wordt een gedetailleerde analyse van de habitatkeuze van

Figuur 2. Verloop van het aantal territoria van de Middelste Bonte Specht in de loop der jaren.

de Middelste Bonte Specht in Limburg zeker interessant.

Uitgaande van het beperkte dispersievermogen dat de Middelste Bonte Specht zou hebben volgens de literatuur (Cramp, 1985; Moreau, 2006) - er worden maximale afstanden genoemd van 3 tot 9 km om een redelijke kans op kolonisatie te hebben - is de verspreiding buiten Voeren opmerkelijk. De Voerense bossen sluiten aan bij de gekende Nederlands Zuid-Limburgse populaties. In die zin werd de Middelste Bonte Specht in Voeren verwacht. Maar de bezette Haspengouwse bossen liggen behoorlijk verspreid en geïsoleerd. De territoria van Bokrijk (Genk) en Mariahof (Bree) liggen ver van alle andere gekende plaatsen. Alleszins heeft de Middelste Bonte Specht deze verafgelegen plekken weten te koloniseren. Dit wijst erop dat de vestiging van nieuwe territoria buiten Voeren kan te wijten zijn aan een "schoksgewijze uitbreiding" na de invasiewinter van 2005-2006.

De geringe vocale activiteit die in Limburg werd vastgesteld is vermoedelijk het gevolg van het erg geïsoleerd voorkomen van de territoria in vergelijking met gemiddelde dichtheden van 1 à 2 territoria per 10 ha die in de meeste buitenlandse studiegebieden worden gemeld (Moreau 2006). Een aantal koppels lijkt in de winter reeds gevormd en plaatsconcurrenten voor territoria moeten nauwelijks worden gevreesd.

Limburg ligt aan de noordwestrand van het gekende verspreidingsareaal van de Middelste Bonte Specht. Een "schoksgewijze uitbreiding", met als resultaat erg verspreide territoria (van een soort met in normale omstandigheden een gering dispersievermogen) en tengevolge daarvan een geringe vocale activiteit, is een gekend verschijnsel bij soorten met invasie-gedrag aan de rand van hun verspreidingsgebied.

Samenvatting

Dit artikel geeft een overzicht van alle waarnemingen van de Middelste Bonte Specht in Limburg. De eerste losse waarnemingen werden gedaan in 1997. In de jaren 2002 en 2004 werden resp. 3 en 9 territoria gevonden in Voeren. Dit zijn de eerste broedgevallen in de provincie.

In 2006 werd een grote inventarisatiecampagne op het getouw gezet. Hieruit blijkt dat de soort niet alleen Voeren maar ook Haspengouw en in mindere mate de Kempen veroverde. Er werden in 2006 in totaal 26 territoria in kaart gebracht, maar het waren er allicht een dertigtal. Het is opmerkelijk dat deze specht met een beperkt dispersievermogen zo sterk verspreid liggende bossen koloniseerde. De grote aantaltoename en sterke verspreiding duiden op een "schoksgewijze vestiging" zoals die in Nederland in 1997 en 2006 en ook elders reeds werd vastgesteld. De toename komt immers na een duidelijke stijging van waarnemingen in de winter 2005-2006.

Niettemin blijft de vraag in hoeverre de soort in de jaren tussen 1997 en 2006 op een aantal plaatsen als broedvogel over het hoofd werd gezien.

Dankwoord

We willen graag alle waarnemers bedanken (zie Tabel 1), Gerald Driessens voor de gegevens van de seizoensoverzichten van Natuur.oriolus, David Beyen voor het nalezen van de tekst en enkele interessante commentaren en Luc Crevecoeur voor het maken van het verspreidingskaartje.

Referenties

- BAKHUIZEN, J.J., 2006. Voorjaar 2006: grote doorbraak van de Middelste Bonte Specht in Limburg! Natuurhistorisch Maandblad 95 (11) : 237-239.
- CRAMP, S., 1985. (ed.) Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa, The Birds of the Western Palearctic. Volume IV, p.882-891. Oxford University Press.
- DE SMET, G., J. POLLET en de leden van het BAHC, 1999. Zeldzame niet-zangvogels in België in 1996 en 1997. Achtentwintigste rapport van het Belgisch Avifaunistisch Homologatiecomité. Oriolus, 65 (2) : 53-76.
- JANSSEN, J., 1997. Middelste Bonte Spechten in Limburg en elders in Nederland. Dutch Birding 19: 94.
- MENTEN, 2003. Over het voorkomen van de Middelste Bonte Specht in Meerdaalwoud. Brakona-Jaarboek 2001 : 52-54.
- MOREAU, K., 2006. De Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius* in Meerdaalwoud. Natuur.oriolus 72 (1) 4-13.
- OTTENBURGH, D., 2006. Onderzoek naar voorkomen van Middelste Bonte Specht in regio Fruitstreek. Limbird 3 : 29-32.
- SYMENS, D., 1997. Recente waarnemingen juni-augustus 1997. Oriolus, 63 (4): 104-111.
- VAN DIJK, A.J., 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken. SOVON Vogelonderzoek Nederland, SOVON, Beek-Ubbergen.
- VERMEERSCH, G., 2004. Middelste Bonte Specht. In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Vaderkrieken B., 2004. Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 278-279 p.
- VERMEERSCH, G., A. ANSELIN & K. DEVOS, 2006. Bijzondere broedvogels in Vlaanderen in de periode 1994-2005. Populatietrends en recente status van zeldzame, kolonievormende en exotische broedvogels in Vlaanderen. Mededelingen INBO, M.2006.2, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.